

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Факультет цивільної та господарської юстиції
Кафедра приватного права
Кафедра права інтелектуальної власності та патентної юстиції**

ІТ-ПРАВО, КІБЕРБЕЗПЕКА ТА ШІ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

**МАТЕРІАЛИ
Всеукраїнської наукової конференції**

28 березня 2026 р.

Одеса
Фенікс
2026

За загальною редакцією

доктора юридичних наук, професора **Є. О. Харитонова**,
докторки юридичних наук, професорки **І. В. Давидової**

Упорядники-укладачі:

Давидова І. В. — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри приватного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Калітенко О. М. — кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри приватного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Бобейко Н. І. — лаборантка кафедри приватного права Національного університету «Одеська юридична академія».

ІТ-право, кібербезпека та ШІ в умовах гібридної війни :
I-92 матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 28 берез. 2026 р.) / за заг. ред.: д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонова, д-ра юрид. наук, проф. І. В. Давидової. Одеса : Фенікс, 2026. 300 с. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.33701>

ISBN 978-617-8763-22-0

Збірник містить матеріали доповідей, присвячені актуальним проблемам ІТ-права, кібербезпеки, цифрової трансформації суспільних відносин, правового регулювання штучного інтелекту та захисту інформації в умовах гібридної війни, які були оприлюднені на Всеукраїнській науковій конференції 26 березня 2026 року в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Збірник спрямований на ознайомлення науковців, викладачів, здобувачів освіти, практикуючих юристів, фахівців у сфері інформаційних технологій і кібербезпеки з результатами сучасних досліджень щодо правових, організаційних і технологічних аспектів функціонування цифрового середовища в умовах сучасних викликів. Матеріали видання можуть бути використані в науковій, освітній і практичній діяльності, а також під час подальшого вдосконалення правового регулювання цифрових відносин і забезпечення кібербезпеки України.

342.95 : 343.32 (477) : 351.863

Матеріали видано за авторською редакцією.

Повну відповідальність за достовірність і якість поданого матеріалу несуть учасники Всеукраїнської наукової конференції, їхні наукові керівники, рецензенти і структурні підрозділи вищих навчальних закладів та установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Всеукраїнської наукової конференції

Харитонов Є. О. – завідувач кафедри приватного права Національного університету «Одеська юридична академія», д-р юрид. наук, проф. (голова);

Федотов О. П. – начальник науково-дослідної частини, професор кафедри морського, митного та інформаційного права, д-р юрид. наук, проф. (заступник голови);

Харитонova О. І. – завідувачка кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції, д-р юрид. наук, проф.;

Галупова Л. І. – доцентка кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції, канд. юрид. наук, доц.;

Зубар В. М. – професор кафедри приватного права, канд. юрид. наук, проф.;

Калітенко О. М. – професорка кафедри приватного права, канд. юрид. наук, доц.;

Кривенко Ю. В. – доцентка кафедри приватного права, канд. юрид. наук, доц.;

Токарева В. О. – доцентка кафедри приватного права, д-р юрид. наук, доц.;

Бобейко Н. І. – лаборантка кафедри приватного права.

Булеца Сібілла Богданівна
*докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

МІСЦЕ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ В МОДЕЛЬНИХ ПРАВИЛАХ РЕЧЕВОГО ПРАВА

Стрімкий розвиток біомедичних технологій, трансплантології, репродуктивної медицини та генної інженерії ставить перед сучасним правом нові виклики, які вимагають адекватного цивільно-правового регулювання. На сьогодні чинний Цивільний кодекс України (далі – ЦК України), попри свою прогресивність на момент прийняття у 2003 році, демонструє правовий аскетизм щодо об'єктів біомедичного характеру. Він фактично не містить положень, які б чітко визначали правовий статус анатомічних матеріалів людини (органів, тканин, клітин, ембріонів) як специфічних об'єктів цивільних прав. Це створює значний правовий вакуум у критично важливих питаннях, таких як правонаступництво, розпорядження біоматеріалами та захист прав особи на власні біологічні об'єкти після їх відокремлення від тіла.

У зв'язку з цим, обґрунтовано необхідність використання положень Модельних правил (Глава 15-1) як фундаментального кроку для гармонізації українського законодавства із сучасними біоетичними та міжнародними правовими стандартами. Актуальність теми зумовлена також здійсненням рекодифікації Цивільного кодексу, де межа між суб'єктом права та об'єктом права стає дедалі тоншою, а біологічна сутність людини потребує чіткої юридичної регламентації, зокрема в межах речового права.

Чинне законодавство України, закріплюючи у статті 177 ЦК України невичерпний перелік об'єктів цивільних прав (речі, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага), не надає прямої відповіді щодо правового режиму анатомічних матеріалів. Стаття 179 ЦК України визначає річчю предмет матеріального світу, щодо якого

можуть виникати цивільні права й обов'язки, проте традиційний поділ об'єктів цивільних прав на речі та нематеріальні блага виявився недостатнім для адекватного регулювання відносин, що виникають з приводу відокремлених частин людського організму. Відсутність чіткої самостійної категорії «анатомічні матеріали» створює правову невизначеність у питаннях володіння, розпорядження та правонаступництва щодо біологічних об'єктів.

Р.А. Майданик справедливо зазначає, що з метою системного і більш гнучкого регулювання відносин щодо анатомічних матеріалів людини в праві України доцільно передбачити їхнє широке (універсальне) трактування як будь-якого біологічного матеріалу тіла людини, включаючи людські тканини та клітини, гамети, ембріони та плоди, а також речовини, видобуті з них, незалежно від ступеня їхнього оброблення. У цьому контексті, пропонується Модельними правилами Глава 15-1 «Анатомічні матеріали людини» (статті 200-1–200-6) є не просто технічним доповненням, а глибоким правовим переосмисленням того, як право має реагувати на автономне існування частин людського організму. Це важливий крок у напрямку забезпечення правового захисту анатомічних матеріалів та визначення їхнього статусу в українському правовому просторі, що сприятиме розвитку біомедичної галузі та забезпечить більш чітке цивільно-правове регулювання.

Анатомічні матеріали мають унікальну природу, що вимагає особливого підходу до визначення їхнього місця в системі речових прав. Традиційні категорії речових прав, що регулюють обіг звичайних речей, не завжди повною мірою відповідають складнощам, пов'язаним з анатомічними матеріалами, враховуючи їхнє походження, призначення та потенційні етичні, моральні та правові обмеження. Проблематика визначення правового статусу анатомічних матеріалів виникає з питання, чи є вони «речами» в цивілістичному розумінні. З одного боку, вони можуть бути фізично відокремлені, зберігатися, транспортуватися та використовуватися в певних цілях. З іншого боку, їхній зв'язок з людським організмом, етичні аспекти та обмеження щодо комерційного обігу часто виводять їх за рамки звичайних товарів.

Варто відзначити, що відсутня єдина правова концепція на міжнародному рівні: національне законодавство різних країн демонструє різноманітність підходів до регулювання обігу анатомічних матеріалів, при цьому деякі країни допускають обмежений комерційний обіг, інші суворо забороняють його (як, наприклад, принцип «ні власності» у Франції чи аналогічні закони в Іспанії). Специфічні функції та призначення анатомічних матеріалів (наукові дослідження, медична освіта, трансплантація, діагностика) відрізняються від типового споживання або використання звичайних речей.

Таким чином, анатомічні матеріали не можуть бути повноцінно інтегровані в традиційну систему речових прав як звичайні речі. Їхній унікальний статус, етичні аспекти та суспільне значення вимагають створення спеціального правового режиму. Цей режим має бути гібридним, поєднуючи:

1. Принципи вилучення з комерційного обігу для органів та тканин для трансплантації, що були вилучені з людського організму та зберігають життєздатність. Їхній обіг має бути регламентований законом, обмежений цілями трансплантації та підпорядкований принципам безоплатності, добровільності та анонімності донора. Права на такі матеріали не можуть бути об'єктом відчуження, застави або інших цивільно-правових угод, що мають на меті отримання прибутку. Вони мають розглядатися як об'єкти, що перебувають під особливим державним контролем і регулюються нормами публічного права.

2. Спеціальне регулювання для наукових та освітніх матеріалів, діагностики (наприклад, біологічні зразки, препарати, фрагменти тканин, що втратили життєздатність). Цей режим «*sui generis*» передбачає допуск обігу таких матеріалів лише для некомерційних цілей, за обов'язкової наявності інформованої згоди донора, конфіденційності, анонімності, встановленої відповідальності та державного контролю.

Такий підхід дозволить уникнути комерціалізації людського тіла та його частин, одночасно сприяючи розвитку науки та меди-

щини. Особливої уваги заслуговує стаття 200-3 Модельних правил, яка регулює статус штучно створених матеріалів, визначаючи їх як обмежені в обороті речі, що містять генетичну інформацію. Це є прямим обґрунтуванням їхнього місця в системі речових прав, адже такі об'єкти створюються поза організмом, є результатом людської праці та технологій, а отже, тяжіють до категорії майна, хоча й вимагають захисту конфіденційності генетичного коду.

Наявні в нормативних актах визначення анатомічних матеріалів є фрагментарними. Стаття 200-1 Модельних правил вперше дає легальне визначення анатомічного матеріалу як об'єкта цивільних прав, охоплюючи не лише органи, тканини та клітини, але й штучно створені матеріали та фетальні субстанції, що відокремлені на законних підставах. Це важливе доповнення, оскільки відокремлена частина тіла, що зберігається в кріобанку або транспортується для трансплантації, фактично стає «річчю», хоча й з особливим статусом. Включення штучно створених анатомічних матеріалів відповідає викликам сучасної науки (вирощування органів *in vitro*). Закріплення цієї норми у ЦК України дозволить чітко ідентифікувати суб'єктів та зміст прав, що виникають з моменту відокремлення матеріалу від організму.

Важливо, що стаття 200-5 Модельних правил прямо забороняє використовувати анатомічні матеріали як предмет забезпечення зобов'язань (застави), а також купівлю-продаж органів. Це не виключає їх із системи цивільного права, а лише встановлює спеціальний режим оборотоздатності, подібний до регулювання культурних цінностей або зброї. Обґрунтування місця цих матеріалів у системі речових прав базується на їхній фізичній дискретності (фізична відмежованість), цінності (медичній, науковій) та підвладності (можливість фізичного контролю). Без включення цих положень до ЦК України величезний масив відносин – від біобанкінгу до сурогатного материнства та регенеративної медицини – залишається поза межами системного правового регулювання.

Головною науковою проблемою є визначення місця анатомічних матеріалів у системі об'єктів цивільних прав. Модельні прави-

ла пропонують диференційований підхід, де стаття 200-2 вводить ключову для цивілістики концепцію дуалізму, визначаючи анатомічний матеріал одночасно як матеріальне немайнове благо та, за певних умов, як річ. Це розв'язує давню дискусію про «комерціалізацію тіла». Статус речі надається об'єктам, відокремлення яких є безпечним або відбувається природним шляхом (волосся, слина, молочні зуби, репродуктивні клітини). Визнання їх річчю дозволяє легалізувати цивільний оборот та застосовувати до них положення про речові права, що відповідає реальним потребам суспільства (наприклад, донорство сперми на договірній основі, продаж волосся, послуги кріобанків тощо).

Для анатомічних матеріалів, що використовуються для наукових досліджень, медичної освіти, діагностики (наприклад, біологічні зразки, препарати, фрагменти тканин, що втратили життєздатність), а також ті, що є продуктами відокремленими від тіла і не можуть бути трансплантовані, доцільно ввести особливий режим «*sui generis*». Цей режим має передбачати допуск обігу таких матеріалів лише для некомерційних цілей, з обов'язковою наявністю інформованої згоди донора, забезпеченням конфіденційності та анонімності, встановленням відповідальності та державним контролем. Проте для органів та тканин, що мають критичне значення для життя людини та глибокий зв'язок з ідентичністю особи (органи для трансплантації – серце, нирки), зберігається статус матеріального немайнового блага, що підкреслює їх зв'язок з людською гідністю, обмежує в обороті та виключає комерціалізацію.

Стаття 200-3 Модельних правил вводить категорію штучно створених матеріалів як обмежених в обороті речей. Оскільки такі об'єкти створюються поза тілом людини, вони за своєю суттю є результатом людської діяльності (технологічного процесу), що ще сильніше наближає їх до категорії майна. Однак наявність у них генетичного коду особи зумовлює необхідність спеціального режиму конфіденційності, що має бути відображено у ЦК.

Розглядаючи статтю 200-5 Модельних правил, ми бачимо чітку структуру здійснення прав володіння, користування та роз-

порядження, які встановлюють, що розпорядження здійснюють особи, пов'язані з об'єктом (донор, родичі), а фактичне володіння та використання – суб'єкти господарювання (клініки, лабораторії). Це класична розщеплена модель правомочностей, характерна для речових об'єктів. Обґрунтування місця анатомічних матеріалів у системі речових прав базується на їхній фізичній дискретності.

Анатомічні матеріали займають проміжне місце між суб'єктом (людиною) та об'єктом (реччю). Закріплення їх у системі речових прав обґрунтовується такими фактами:

1. Після відокремлення від організму матеріал стає фізично самостійним об'єктом.

2. Суб'єкти (медичні заклади, біобанки) здійснюють фактичне володіння цими об'єктами на законних підставах. Без цивільно-правової легалізації цього володіння будь-яке пошкодження матеріалу (наприклад, через відключення електрики в кріобанку) важко кваліфікувати як шкоду майну.

3. Модельні правила (ст. 200-5) прямо забороняють використовувати анатомічні матеріали як предмет застави (забезпечення виконання зобов'язань). Це специфічне «речове право», де пріоритетом є воля донора, а не ринкова вартість об'єкта.

4. Метою такого специфічного речового права є не майнова вигода, а збереження життя та здоров'я.

5. Стаття 200-2 Модельних правил прямо передбачає можливість переходу матеріалів у порядку спадкування. Це неможливо без визнання їх об'єктами речових прав.

Стаття 200-4 Модельних правил щодо ембріонів *in vitro* є революційною, оскільки вона виводить ці об'єкти з правового вакууму, називаючи їх матеріальним немайновим благом, яке може бути предметом договорів зберігання чи перевезення. Це де-факто визнання за ними статусу об'єкта, що перебуває під правовим пануванням певних осіб, що є фундаментальною ознакою речового права. Єдиним нормативним актом, що містить визначення ембріону, є Закон України «Про заборону репродуктивного клонування людини». На стадії створення ембріону *in vitro* та його кріокон-

сервації він є об'єктом цивільних прав, оскільки в стані кріоконсервації ембріон не розвивається, у ньому не відбувається жодних біологічних змін і процесів. Стаття 200-4 Модельних правил вирішує одну з найбільш контроверсійних проблем сучасності, визнаючи ембріон *in vitro* як матеріальне немайнове благо. Це дозволяє легалізувати договори щодо їх зберігання та транспортування, водночас забороняючи комерційне використання та клонування. Таке закріплення у ЦК захистить ембріон від кваліфікації як «товару», але надасть йому чітке місце серед об'єктів права.

Відсутність чітких норм у ЦК стосовно новітніх викликів біомедичних технологій призводить до того, що суди змушені використовувати аналогію права, системні прогалини чинного цивільного законодавства щодо визначення правового статусу репродуктивного матеріалу та ембріонів проявляються у двох гострих ситуаціях:

1. Розлучення подружжя зі спірною долею ембріонів *in vitro*: без визнання ембріона «річчю» або особливим благом, суди стикаються з правовим вакуумом. Стаття 200-4 Модельних правил, визначаючи ембріон як матеріальне немайнове благо, дозволяє вирішувати такий спір через призму особистих прав донорів, а не за механізмами поділу майна, одночасно легітимізуючи укладення договорів щодо розпорядження ними.

2. Спадкування репродуктивного матеріалу загиблого військовослужбовця: чинне законодавство України часто перешкоджає реалізації права дружини загиблого воїна на використання його кріоконсервованої сперми, оскільки репродуктивний матеріал не є об'єктом спадкування. Частина 1 статті 200-2 Модельних правил допускає перехід анатомічних матеріалів у порядку спадкування, якщо це не заборонено законом, що створює законну підставу для реалізації останньої волі померлого та дозволяє вирішувати ці питання, що стали особливо актуальними в умовах воєнного стану.

Важливо підкреслити, що імплементація норм Модельних правил до Цивільного кодексу України жодним чином не означає

легалізацію ринку органів чи дегуманізацію цивільних відносин. Навпаки, стаття 200-5 Модельних правил встановлює чітке правове розмежування стосовно поділу між неприпустимою комерціалізацією та правомірною компенсацією. Зокрема, під суворою заборонаю залишаються будь-які правочини, що мають на меті отримання прямої майнової вигоди від відчуження анатомічних матеріалів. Водночас законним визнається механізм компенсації, що передбачає виключно відшкодування виправданих витрат донора (втраченого заробітку, витрат на медичне обслуговування, реабілітацію та транспортування). Таке розмежування остаточно обґрунтовує унікальну специфіку анатомічних матеріалів як об'єктів із спеціальним правовим режимом. У цій площині класичне право власності перестає бути абсолютним і стає «обтяженим» пріоритетною соціальною та етичною функцією, що виключає можливість розгляду частин людського тіла як звичайного товару та гарантує дотримання принципу поваги до людської гідності в межах цивільного обороту.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що імплементація Глави 15-1 Модельних правил у Цивільний кодекс України є безальтернативним кроком для правової держави 2026 року, що забезпечить належний захист генетичної інформації та прав особи на біологічні зразки, які є невід'ємною частиною сучасної концепції прав людини. Це дозволить забезпечити права громадян на розпорядження власним біологічним матеріалом, подолати правову невизначеність у сфері біомедицини, захистити інвестиції у галузі біотехнологій та створити прозорі правила для медичних закладів та кріобанків. Анатомічні матеріали людини мають бути закріплені як особлива категорія об'єктів цивільних прав, що поєднують ознаки матеріального світу та особистісних благ. Запровадження категорій «матеріальне немайнове благо» та «річ» (для певних видів матеріалів) дозволить збалансувати приватні інтереси (розпорядження власним тілом) та публічний порядок (забона торгівлі органами). Визнання певних біоматеріалів «речами» дозволить легалізувати та впорядкувати існуючий цивільний обо-

рот, захистивши при цьому інтереси особи. І тим самим система речових прав має бути доповнена нормами про володіння та розпорядження анатомічними матеріалами, що базуються на принципі некомерційності (альтруїзму) та інформованої згоди.

Вовчок Руслан Володимирович

аспірант кафедри приватного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

КІБЕРІНЦИДЕНТИ ЯК ОБСТАВИНИ НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ В ІТ-ДОГОВОРАХ

Кіберінцидент як підстава звільнення від відповідальності за порушення договірної зобов'язання є одним із найбільш дискусійних і методологічно не вирішених питань сучасного договірної права. Масштабні кібератаки – NotPetya (2017), атака на Colonial Pipeline (2021), інциденти з SolarWinds і Log4j, а також систематичні атаки на критичну інфраструктуру України після 24 лютого 2022 року – переконливо продемонстрували: кіберінцидент здатний паралізувати виконання договірних зобов'язань у спосіб, не менш руйнівний, ніж фізична катастрофа або збройний конфлікт [1, с. 117]. Однак, на відміну від повені, землетрусу або воєнних дій, кіберінцидент є явищем, чия правова кваліфікація як «обставини непереборної сили» у розумінні статті 617 ЦК України і відповідних договірних застережень залишається предметом гострої доктринальної дискусії і непослідовної судової практики. Центральна проблема полягає у принциповій відмінності кіберінциденту від класичних форс-мажорних обставин: він може бути прогнозованим, може бути наслідком недостатньої технічної захищеності сторони-порушника, може бути організований конкурентом або третьою особою – і у кожному з цих випадків відповідь на питання «чи є кіберінцидент форс-мажором?» має бути принципово різною.

Доктрина форс-мажору – непереборної сили як підстави звільнення від відповідальності за порушення зобов'язання – є однією з найбільш стійких конструкцій цивільного права, що бере